

Ivo Antič

TROFEJA ZA KOLUMBA

(dnevniška meditacija)

12. 10. 1992 – točno petsto let od Kolumbovega prihoda v Ameriko (12. 10. 1492). Na tak dan kaže prelistati knjigo *Kako naj vam prodamo modrino neba* (podnasl. *Besede indijanskih poglavarjev*, 2. razširjena izdaja, Ljubljana 1990). Gre za izbor in prevod različnih odlomkov (katerih avtorji niso samo ind. poglavarji) na temo »indijansko sožitje z naravo«; izbrala in prevedla sta jih Franc Bugar in Majda K. Bugar, prvi je naveden tudi kot izdajatelj. Ker so ponovljene izdaje tovrstnih samozaložb na splošno bolj redke, je mogoče sklepati, da je zadevna publikacija nekakšen slovenski »ekološki« bestseller. Na to kaže tudi predgovor dr. Dušana Pluta, enega vodilnih slovenskih (nemuslimanskih) »zelencev«. Plut piše: »Našim ozelenjenim razmišljanjem blagovžno zvenijo njihova (t.j. indijanska – op. I. A.) vedenja o sožitju z naravo, o ekološkem ravnovesju, o občudovanju vsega naravnega in živega.« (cit. ibid.). Celotna knjižica je gladek in raven niz izjav, ki z besedami tako samih (predvsem severnoameriških) Indijancev kot tudi nekaterih belcev (raziskovalcev, misijonarjev ...) skuša predstaviti harmonično vključenost »plemenitega divjaka« v naravne tokove življenja, s čimer je seveda povezana melanholija zaradi poraza pod neustavljivim valjarjem tehnološko superiorne civilizacije. Kolumbov prihod na novi kontinent pomeni začetek največjega genocida v svetovni zgodovini, saj je bila naposled skoraj povsem iztrebljena cela rasa (po nekaterih podatkih ok. 200 mil.).

Enosmernost zadevnega niza sugerira določeno »enoumje«. Kljub njegovi enosmernosti je že v tem nizu nakazana točka, ob katero zadene problematizacija, ki noče preprosto požreti nobenega »enoumno« serviranega obroka, ne glede na njegovo »pretresljivost« (če je v tem kaj cinizma, potem je cinizem pač sinonim za »plastičnost« v smislu obrata vsakega fenomena za 180 stopinj). Z zgoraj citiranimi besedami dr. Pluta o indijanskem »občudovanju vsega naravnega in živega« se soočajo besede drugega slovenskega zastopnika med temi »indijanskimi poglavarji« – Jurija Mateja Trunka, ki je leta 1912 izdal (prav tako v samozaložbi) knjigo *Amerika in Amerikanci*. V Bugarjevem zborniku so tudi naslednje Trunkove izjave: »Sodbe o Indijancih so jako različne in je težko razločiti resnico. Gotovo so ti narodi preslabi proti moči prodirajoče omike, dasi so v marsičem sprejeli omiko. Jako malo cenijo življenje in morda je ravno v tem največja ovira za evropejsko omiko, ki ceni življenje nad vse drugo...« (cit. str. 123). Trunk očitno omenja nekaj izrazito nasprotnega tistemu, kar poudarja Plut in kar z različnimi variacijami skuša predstaviti celoten zbornik, saj je občudovanje narave in življenja v shizofreničnem nasprotju z omalovaževanjem njune vrednosti. Trunk pravi, da so tudi belci »mnogokje postopali grozovito in krivično« (cit. ibid.), to pa v bistvu ne pomeni nič

drugega, kakor iz njegovih predhodnih besed izpeljano ugotovitev, da je tudi spoštovanje, ki ga do življenja goji evropska omika, nekje po svoje »omejeno«, če si v odnosih do nekaterih oblik tega življenja dovoljuje krivične grozovitosti. Trunk seveda skuša biti objektivni v »klasičnem« smislu, modernemu antropološkemu pristopu pa bi šlo bolj za kritično radikalnost kot za običajno »objektivnost«. Moderna antropologija nima kaj početi ne z renesančno »nonšalanco«, ki je v drugih rasah videla zgolj dvonožne živali, ne z romantičnimi česnanji o divjakih, ki v svoji naradni plemenitosti visoko presegajo civilizirance. Zdaj gre za temeljno eksistencialno-fenomenološko spoznanje o shizoidni situiranosti človeka kot tu-bitu v luči razlike med bivajočim in bitjo, ki je izvorna rāzlōka. V primežu tega vse determinirajočega razdora kot neprekinjene krize eksistence in njene identitete sta ujeta tako »najnižji« primitivec nekje v amazonski džungli kot »najvišji« civiliziranec v kakšnem newyorškem nebotičniku. Človeška psiha je pač, kot pravi Jung, nekaj zelo dvosmiselnega.

Na sledi te konsekventnosti mišljenja se tako rekoč »normalizirajo« mnoga navidezno nezdružljiva, v paradoksalnem kontrapunktu soočena dejstva. Tako je že Kolumb, kot je razvidno tudi iz odlomkov v obravnavanem zborniku, imel nekakšen »dvojni« odnos do Indijancev: v svojih pismih jih je hvalil kot čudovite, iskrene in bistre ljudi, hkrati pa je bil pripravljen z njimi trgovati kot z živino. Zdi se tudi, da je bil povsem ravnodušen do skrajnih brutalnosti, s katerimi so iz vsakršnih tipov sestavljene španske posadke »obdelovale« domorodce v novoodkriti »Indijaniji«. Prav tako je ambivalenten današnji pogled zahodne civilizacije na Kolumba: ob 400-letnici je bil predlagan za katoliškega svetnika, danes pa se celo mnogi belci sprašujejo, ali si ta »zločinski pustolovec« sploh zasluži kakršnokoli čiščenje. Sam je bil nedvomno prepričan o pomembnosti svojega poslanstva, najbrž nekako v smislu »simboličnosti« svojega imena: golob – prinašalec Kristusa (ital. colombo – golob, Kristof iz gr. nosilec Kristusa). V končni podobi se potemtakem ta »golob« kaže s krvavimi orlovskimi kremplji (»uresničenje« stare indijanske legende o orlu, ki raztrga kačo?).

Po drugi strani ni mogoče spregledati dejstva, da je prihod belcev s pokristjanjenjem ukinil kanibalizem ne le v obeh Amerikah, temveč tudi na drugih novoodkritih področjih (Afrika, Oceanija). Beseda *kanibal* namreč izvira iz španske variante imena indijanskega plemena Caraibi; ti Indijanci so bili prebivalci današnjih Karibskih otokov, ki so torej poimenovani po njih. Caraibi ali Canibi so prišli s področja Amazonke in so z otokov v glavnem pregnali plemo Aravakov (na ostanke tega plemena so sicer Kolumbovi mornarji najprej naleteli). V Kolumbovem času so bili Canibi ljudožerci, jedli so meso ujetih sovražnikov. Karibsko morje torej pomeni Ljudožersko morje, ki pa seveda ni edino področje indijanskega kanibalizma. Obredno žrtvovanje ljudi, v glavnem zmeraj tako ali drugače povezano s kanibalizmom, so prakticirali Indijanci vseh razvojnih stopenj od Severne do Južne Amerike (o čemer v Burgarjevem zborniku seveda ni sledu). V srednjeameriških deželah je ta religiozna praksa s Tolteki, Azteki in Maji dosegla le v svetovnem smislu izjemno izpopolnjeno obliko, saj je postala sistematična, monstrumska virtuozna manipulacija, s katero je svečeniško-plemiška kasta obvladovala podrejene množice v specifičnem ozračju neprekinjenega »pedagoškega šoka«. Žrtve bogovom so bili ujetniki iz spopadov s sovražnimi plemeni ali pa so jih izbirali tudi po drugih »kriterijih« (mladost, lepota itd.). Svečenik je žrtvi, ki so jo držali štirje pomočniki, vsak za en ud, verjetno z enim samim »briljantnim zamahom« iztrgal srce in ga »ponudil« božanstvu takó, da je še utripajoče brizgalo kri po kipu, preostalo telo pa je šlo za »pojedino«. Tudi majevske igre z žogo so bile »radikalne«: poraženci so bili

obglavljeni. Običajno velja, da so bili severnoameriški Indijanci »boljši«, toda Joseph L. Henderson omenja ljudožerske totemske obrede Winnebagov in Irokezov (in sploh algonkinskih plemen), pri čemer domneva, da je šlo za posebne oblike potešitve sebičnih in uničevalnih nagonov, se pravi za drastično pot do vsakdanje »krotkosti«. Podobno je bilo na drugi strani srednjeameriške kulminacije, v Južni Ameriki, česar npr. ni mogel verjeti belgijski antropolog Wavrin, ki je v začetku petdesetih let tega stol. odšel v porečje Orinoka, da bi se na lastne oči prepričal o kanibalskih Indijancih. Njegov trud ni bil zaman: doživel je, da so člani plemena Boro ugrabili lastnika kavčukove plantaže in ga v svoji vasi potolkli s koli, zmečkali truplo z velikim deblom, nato so telo pojedli, glavo pa predelali v trofejo. Taki trofeji Indijanci pravijo »tsantsas«; gre pa za specifičen izum: s prepariranjem in sušenjem se človeška glava zelo zmanjša, poteze obraza ostanejo povsem razvidne, odlično se ohranijo tudi lasje. Vprašanje, kako vse te ne preveč humanistične »slikovitosti« spraviti v sklad z liričnimi izjavami o stiku z naravo, kot so npr. besede poglavarja Smohälla (oranje zemlje je zanj zarezovanje v materine prsi, košnja trave pa rezanje materinih las, gl. zbornik str. 130; mimogrede: knjigi bi koristilo kakšno kazalo), ostaja odprto. Eden možnih odgovorov bi bil, da je indijanska etika, po vsem sodeč, neantropocentrična, se pravi, da narava kot živa celota pomeni veliko večjo vrednoto kot človeški posameznik, ki je v bistvu vrednota le kot žrtev, vključena v neizprosne naravne zakone.

Potemtakem sta pred petsto leti trčili izrazito nasprotni civilizaciji. Srečanje je bilo nedvomno šokantno za obe strani. Indijanska kultura je na srednjeameriškem področju dosegla svoj vrh; tu se je v doumevanju »strašnega čudeža« eksistence kot nekakšna stopničasta piramida vzpela do izjemnih višin in globin (astronomija, umetnost, očividci poročajo o bogatih indijanskih knjižnicah). Vendar kompromis z evropskim antropocentrizmom očitno ni bil možen. Celo »ljubezenska srečanja« belcev z Indijankami so večkrat dala kužen rezultat (sifilis je bil poleg tobaka in krompirja eden od prvih uvoznih »artiklov« iz Amerike). Kot vse kaže, se sleherna »idila« – tudi tista v blaženem naročju narave – prej ali slej razkrije kot fantazijska kompenzacija za določeno nezadoščenost, ki je morda »obup«. Izjave poglavarjev o naravni plemenitosti in miroljubnosti indijanskega človeka niso kaj dosti v skladu z medplemenskimi vojnami, ki so bile neredko iztrebljvalne. V ekonomskem pogledu je bil indijanski odnos do narave izrazito ekstenziven in enostranski. Nekateri raziskovalci menijo, da so srednjeamer. Indijanci svojo monokulturno omejenost (koruza) kompenzirali s kataklizmičnimi selitvami in da so pomanjkanje beljakovin lajšali z množično prakso kanibalizma. Že pred prihodom Špancev so bila cela mesta zapuščena in preraščena z džunglo. Zdi se, da je bil srednjeameriški vrhunec celotne indijanske kulture hkrati že tudi začetek degeneracijske brezizhodnosti, konec nekega razvojnega procesa, v čemer je mogoče nekaj podobnosti z ekološko slepo ulico današnje planetarne civilizacije. Vsekakor so predstave o neproblematični harmoniji med »plemenitim divjakom« in naravo že krepko deplasirane; avstralska raziskovalka Lesley Head je npr. ugotovila, da so avstralski domorodci že v davnini s požiganjem uničevali obširne pragozdove, zaradi česar se je razširilo manjvredno grmičevje, mnogo rastlin pa je izumrlo.

Ob obravnavi usode Indijancev pa se kaže mimogrede dotakniti tudi problema slovanske preteklosti. Da imajo nekateri raziskovalci Slovane za nekakšne »evropske Indijance«, je namreč po svoje razumljivo, zlasti v luči dejstva, da so bila slovanska plemena silovito iztrebljana in da se je prav pri Slovanih najdlje v Evropi ohranila obredna praksa žrtvovanja ljudi poganskim bogovom, kakor tudi običaj ubijanja starcev (in otrok). Zgodovinski dokumenti poročajo o obrednih homicidih

v čast bogu Svetovidu pri baltskih Slovanih še v 10. in 11. stoletju; veliki kijevski knez Vladimir (konec 10. st.) je, seveda še preden je sprejel bizantinsko krščanstvo, s kocko določal mladeniče in mladenke za zakol v zahvalo bogovom ob vojaških zmagah. Ubijanje starcev (t. i. lapot), povezano z obrednim uživanjem kuhanih trupel ubitih, se je najdlje, menda celo do 16. stoletja, obdržalo pri Lužiških Srbih.

Po vsem povedanem se ne zdi pretirana misel, da bi temeljitejši občudovalec Indijancev moral imeti na steni svoje delovne sobe vsaj fotografijo njihove vojne trofeje, zgoraj že omenjene »santsas«. S tem bi bila avtentična indijanska globinska refleksija eksistence vsaj približno nakazana v smislu zaokroženosti svoje kompleksne elementarnosti. Kolumb pa bi – če bi prišel do nje – mogoče imel na mizi kar originalno trofejo.

P. S.

Zgoraj omenjenim majevskim igram z žogo kaže dodati mnenje nekaterih raziskovalcev, da niso bili obglavljeni poraženci, marveč so bili z »dekapitalizacijo« za svoj trud nagrajani zmagovalci. Kolikor je to res, se zdi prav »tehten« psihološko-pedagoški ukrep: tisti, ki so mu bogovi naklonili zmago, nima več mesta med navadnimi smrtniki, zato ga je treba čimprej odstraniti. Tako je izpostavljena absolutna zavezanost (religioznost) igre kot himničnega obreda in hkrati spet vzpostavljena zdrava povprečnost med podrejenimi. V kontekstu evropske kulture je ekvivalentno paradigmatično usodo doživel prav Kolumb: za svoje zmagovite zasluge je bil med drugim kaznovan tudi s potunkanjem v anonimnost, saj je odkriti kontinent dobil ime po nekem (pol)-anonimnežu.